

HİNT-TÜRK MASAL İLİŞKİLERİ¹ (4)

Taşkent'te Özbekler bir prensesin rüyasında koruda tuzağa düşmüş bir geyiğin dişisi tarafından ağ çiftelenerek nasıl kurtarıldığını fakat bundan biraz sonra dişi tuzağa düşünce bu kez erkeğin hiç önemsemediğini görmüş ve bunun üzerine isteyeninin bir dişi geyiğin yakalandığını ve erkeğinin onu kurtardığını gösteren bir resim yaptırmış olduğunu anlatırlar.

Bu Türkistan hikayesi (yalnız bu motif bakımından değil) özellikle genel olarak 1001 Gece masalları çerçevesi içine girer. Kırgızlarıki daha çok Tutiname'ye yakışmaktadır. 1001 Gecedeki rüya en çok Kathāsaritsāgara 69'da anlatılan hikâyeye benzemektedir (bak: yukarıda not. 11). Fakat Hintçe'sinde dişi erkeğini kurtarıırken 1001 Gece'dekinden daha fazla kurnazlıklar gösterir ve bu episod orada daha etraflıca anlatılmıştır. Bu motifin şimdiye kadar toplanmış olan detaylarının tam bir yazısını yapmak fikrimce mümkün değildir. Deniz kazasına uğramış kuş çifti motifi Ön Asya'da çok eskidir ve belki Hindistan'ınki ile yaşıttır. Bu yüzden Hindistan'da hâkim olan kadınları değersiz görme düşüncesinin etkisi altında ilk bakışta çocukları daha az seven erkeklerin haklı çıkarılması için motif iki taraflı olarak oluştu: Önce kadın erkekten daha iyi gibidir, hatta daha iyidir de, ancak akıllı bir vezirin bir aldatma ve bir yalanı ile erkeğin şerefi iade edilmektedir. Bir zamanlar Hindistan'da kadın erkeğine karşı duyduğu sadakatten dolayı onun ölümünden sonra artık yaşamamak zorundaydı, fakat erkeğin böyle bir zorunluluğu yoktu. Tamamı ile ruhsal ve tipik Hint malı olan bu iki taraflılık sonradan bütün Ön Asya'ya yayıldı, fakat prensesin önceki doğuşunda (ruh göçü = tenasuh) yaşadığı bir olayı hatırlaması tipik Hint motifinin yerine burada bir rüya (1001 Gece) veya gözle görülmüş gerçek bir olay gerçekleşti. Hindistan'da ve 1001 gece masallarında aynı kuşlar (kuğu ve güvercin) bahsedilir, fakat Tutiname'de önce kuşların sonra karacaların bahsi geçer ve Özbeklerse prensesin rüyasında olduğu gibi resimde de geyiklerden bahsetmekle daha ileri gitmişlerdir. Fakat buna rağmen bütün Ön Asya'da Hint hikayesindeki yalancı vezirin sözleri yerine ortak bir resimden bahsedilmektedir. Bu yeniliği Tutiname'de ve 1001 Gece'de bir ayrılık görünmeden önce İranlılar yapmış olsalar gerek. Her ne kadar Farsça şekli Hintçe'sine benzerse de denizin dalgası yerine Tutiname'de (buna

¹ AÜ, DTCF Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Eylül 1942, Ankara. (Çev: Necip Üçok)

uygun olarak Kırgızlarda) bir yangın, 1001 Gece'de (ve Taşkent'te) avcının tuzağı geçmiştir. O halde eski kızkuşu fabl ile aralarında herhangi bir ilişki yoktur, aynı şekilde Hintçe Karpurika hikayesi ile aralarında doğrudan doğruya bir ilgi bulunmaz. Bu çeşit edebiyatlarda yazılı bir kitaptan ötekine olayların nasıl geçtiği ile uğraşmak değil aksine ağızdan ağıza sürüp gelen varsayımlar üzerinde işlemek gerekir ve hiçbir edebiyat tarihi söylentileri, incelemekle asla tüketemeyecek ve bunlar arasındaki karışık ilişkileri asla çözemeyecektir.

Şu halde Somadeva Naravahanadatta-Karpurika bahsinde mümkün olan daha yaşlı iki motifi ihtiyar kadının lanet etmesini içeren başlangıç ve erkeklerden nefret eden prenses motifini birbirine bağlamıştır. Bu konuda Türkçe de Hindologları ilgilendiren her şeyden önce (a) hikayesidir (yukarıya bak.). Çünkü "dilsiz Sultan" motifi Türkçe halk masalından daha eski olarak başka bir Hint metninde belgelenmiştir. Bu eser Somadeva'nınki kadar eski değildir. M.S 1600 yılında yazılmıştır, fakat aynı derecede sanatkarca. 1600'de Hemavicaya "Masallar Madeni" adındaki eserini yazdı. Fakat o motifini bize kadar gelmeyen başka bir metinden aldı. Bu metnin 16. asırda Ekber'in idaresinde (tam 1574'te) yapılan Acemce bir çevirisi bize bu hikâyeyi veya daha doğrusu bu hikâyenin çeşitlerinden birisini anlatmaktadır. Bu çeşitleri bir sıraya bir düzene koymak istersek en eski Hint belgesinden tarihini doğal olarak bilemediğimiz, fakat Somadeva'dan kesin ki eski olan (çünkü Somadeva onu uzunca anlatan oldukça büyük eserinin içine almıştır) Vetalapañçavimşati'den başlamamız gerekir. Vetalapañçavimşati'de (kısaca Vetal.) burada bizi ilgilendiren 25 hikaye toplanmıştır.

Vetal. 2: Bir kızın üç isteklisi vardır, fakat kız ölür ve onlar bütün güçleriyle kızı diriltirler. O, şimdi hangisi ile evlenmelidir?

Vetal. 5: Bir kıza üç kişi talip olur, fakat bir demon kızı kaçıtır, üçü birden kızı kurtarıp getirirler. Hangisi onunla evlenmelidir?

Vetal. 6: Genç bir kadın, kocası ve onun arkadaşı kendilerini Tanrıça'ya kurban ederler. Genç kadın onları canlandırır, fakat yanılarak başlarını değişik olarak gövdelerinin üstüne koyar. Şimdi bu ikisinden hangisi asıl kocasıdır?

Vetal. 19: Bir delikanlı babasının ruhuna adakta bulunur, fakat öz babası ve babalığı sudan ellerini çıkarırlar (aşağıya bak.) ve kendilerine sunulan adağı almak isterler. Şimdi bunu almaya hakkı olan hangisidir?

Bu kitap bir soru ile biten bu çeşit birçok hikayeleri içerir. Bu soruların hepsine efsanevi kral Vikrama cevap verir. Aslında o cevap vermeye izinli değildir. Çünkü bir büyü ile meşguldür. Fakat bir demon susmasına engel olmak için bu sorularla onu konuşmaya zorlamaktadır. Kral Vikrama hakkında “Tahtın 32 hikayesi”adında başka bir hikayeler kitabı vardır. Bu kitap 1574’de Farsçaya tercüme edildi. (yukarıya bak.)Ve bunlar arasında kral Vikrama’nın bir dilsiz prensesle nasıl evlendiğinin hikayesi vardır. Kral geceleyin ona böyle sorular içeren dört hikâyeye anlattı. Ve prenses bu hikayeler üzerine cevap vermek zorunda kaldı. Vikrama durumu o şekilde idare ediyordu ki her defasında kendisine yardım eden bir demon yanlış bir cevap veriyor. Prenseste onu düzelmeden geçemiyordu. Bu kitapta Vetal. 2,6,5 ve 4. bir hikâyede Vikrama, dört erkek tarafından ağaçtan yontulan, boyanan, üzerine elbise giydirilen ve ruh verilen bir kızıdan bahsetmektedir. Ve sonunda bu güzel kızı kimin alacağı sorusu sorulmaktadır. Hemavijaya bu masal şeklini kendine mal etti. Kral Vikrama’nın hikayeleri bu şema şeklinde geçer. Ona Vetal. 6 ve 2 de ağaçtan yaratılmış kızı ve Vetal. 19 masalını yine bu şema içinde anlattırır. Bu masal şeması doğuya da uzanmıştır: Siyam’da bir hayduta ortak olarak özen ve şevkat gösteren ve onunla evlenmek isteyen dört kızın masalı bize kadar gelmiştir. Afrika’daki Haussa’larda da buna benzer şeyler anlatılmaktadır. Bundan başka yine Siyam’da Vetal. 5 ve 11’deki (haddinden fazla hisli kadınlar masalı) ağaçtan yapılmış kızın hikayesi vardır.

Bizim İstanbul masalında da aynı şemayı görmekteyiz; fakat onda dört yerine yalnız üç masal vardır. Birincisi Vetal. 2’nin daha yeni bir şeklidir, ama Vetal. 5 ile ortak olan noktaları vardır: Kızın babası üç talipten de olağanüstü bir şey öğrenmelerini istiyor. Bir buluşma yeri belirledikten sonra üçü de yola koyuluyorlar ve öğrendikten sonra kararlaştırılan yere dönüyorlar. Bunlardan birisi kızın hastalandığını ve iki saat sonra öleceğini görüyor. O, kimseye görünmemeyi öğrenmiştir –Fakat bu herhalde anlatanın bir hatası olacak; O, çok uzakları görmeyi öğrenmiştir, olması gerekir- Hintçe’sinde Vetal.5’de de böyledir ve bu şekilde Avrupa’ya kadar uzanmıştır. İkincisi altı aylık bir yolu bir saatte alabilmeyi öğrenmiştir (Hintçe’sinde bir sihirli araba ile havada

uçmasını bilir). Üçüncüsü ise bir ölüyü diriltebilir (Hintçe'sinde olduğu gibi) İkinci talip her ikisini de prensese getirir, üçüncüsü onu diriltir, onunla kim evlenmelidir?

Türkçe ikinci hikâye Boccaccio'nun Dekameron II, 9'u ile açık bir benzerlik gösterir. Üçüncüsü ağaçtan kızın hikayesidir. Bu hikâye bir yandan Türklerden Tatarlara geçmiştir. Orada Vetal. 5 ve ağaçtan kızın hikayesi anlatılır. Buna karşılık Grusinier'lerde bu şema Vetal. 6 yani ağaçtan kızın hikayesi ve bir prensin iyileşmesinden bahseden üçüncü bir masalla birleşmiştir. Şu halde bunu Acem, Türk, Tatar şekillerinden almamışlar aksine başka Hint söylemlerinden çıkarmışlardır, fakat Yunanlılar da bu masalı İstanbul'da anlatılandan öğrenmişlerdir. Onlar bu çerçevede içinde önce Türkçe birinci hikâyeye benzer bir masal sonra ağaçtan kızın hikayesini daha sonra da Vetal.5'de olduğu gibi, fakat yedi talipli bir hikaye anlatırlar. İçlerinde çoğunlukla yalnız bir hikâye ve çok kez "Ağaçtan Kız" masalı bulunan büyük sayıda Avrupa masal şekilleri de buna bağlıdır. Ve kısaltılmış şema Afrika'ya kadar uzanmıştır. Çerçevesiz olarak bu "Ağaçtan Kız" hikayesi Tutiname 6'da ve daha birçok milletlerde vardır: Malayalılarda, Kollerde, İçeri Hintlilerde Beluclarda, Radloff IV, 357 ve VI 252, Suriyelilerde ve Araplarda. Fakat bizim İstanbul masalı Ağaçtan Kızın çevirisini mesela Türkçe Tutiname'den almamıştır, çünkü orada bu hikâye başka şekilde sonuçlanmaktadır: orada talipler arasında çıkan anlaşmazlık sonuca bağlanamayınca kız tekrar ağaç şekline girer. (bu masal burada her halde bir soru ile sonuçlanmamaktadır.) Bundan başka Tutiname'de üç değil dört sanatkardan bahsedilir ve sonunda burada onlardan başka çağırılmış olan üç hâkimin de sırasıyla kıza aşık olup onu almak istemeleri de eklenmiştir. Bu episode bir Afrika-İslam masalını hatırlatmaktadır.

Şu halde İstanbul masalı iki kısma ayrılır. Bunlardan birisi daha çok halk malıdır, bahsedilen Hint şeklinden daha eskidir, öteki ise bir Hint masal şemasının küçülüp büzülmuş şekline benzemektedir.